

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор

Вищого навчального закладу

«Національна академія управління»

д.е.н., професор

Сергій ЄРОХІН

«01»

2026 рік

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Ковалю Олександра Дмитровича на тему:
«Розвиток туризму в соціально-економічній системі
гірських територій України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
051 «Економіка»,
галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»**

Дисертація Ковалю Олександра Дмитровича на тему: «Розвиток туризму в соціально-економічній системі гірських територій України», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», виконана на кафедрі економіки та фінансів Вищого навчального закладу «Національна академія управління». Науковим керівником призначено д.е.н., проф. професора кафедри економіки та фінансів Штулер Ірину Юріївну.

За підсумками аналізу результатів виконання здобувачем освітньо-наукової програми, індивідуального плану, розгляду теоретичних та практичних положень дисертації, а також за підсумками проведення розширеного засідання кафедри економіки та фінансів ВНЗ «Національна академія управління», визначено наступне.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку гірських територій України в умовах сучасних викликів, пов'язаних із трансформацією національної економіки, поглибленням регіональних диспропорцій, наслідками воєнних дій, демографічними змінами та реалізацією євроінтеграційного курсу держави. Гірські території України характеризуються значним природно-ресурсним, рекреаційним, історико-культурним і етнокультурним потенціалом, проте його використання залишається недостатньо ефективним через обмежений рівень розвитку інфраструктури, недостатню інвестиційну активність, слабку інтегрованість туристичної сфери в систему регіонального управління та відсутність комплексного стратегічного підходу до розвитку туризму.

У сучасних умовах туризм розглядається не лише як окрема сфера економічної діяльності, а як один із ключових чинників розвитку соціально-економічної системи територій, що забезпечує створення нових робочих місць, активізацію підприємницької діяльності, диверсифікацію джерел доходів

місцевого населення, розвиток транспортної, соціальної та інженерної інфраструктури, збереження природної та культурної спадщини, а також підвищення конкурентоспроможності регіонів. Особливо вагомого значення туристична діяльність набуває для гірських територій, де вона є одним із найбільш перспективних напрямів економічного розвитку, здатним забезпечити комплексний соціальний ефект, підвищити рівень життя населення та сприяти сталому використанню природних ресурсів.

Водночас існуючі наукові підходи до дослідження розвитку туризму переважно зосереджені на аналізі окремих економічних або рекреаційних аспектів, тоді як недостатньо уваги приділено комплексному розгляду туризму як складової соціально-економічної системи гірських територій. Потребують подальшого розвитку методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу, удосконалення системи показників оцінювання розвитку туризму, визначення стратегічних пріоритетів його розвитку, а також формування організаційних механізмів реалізації державної та регіональної політики у сфері туризму.

Отже, необхідність комплексного дослідження розвитку туризму в соціально-економічній системі гірських територій України, удосконалення теоретико-методичних засад його оцінювання, формування концептуальної моделі розвитку туризму та розроблення практичних рекомендацій щодо визначення стратегічних пріоритетів і механізмів їх реалізації зумовлюють актуальність теми дисертаційної роботи, її теоретичне значення та практичну цінність для забезпечення сталого розвитку України та її гірських регіонів.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт ВНЗ «Національна академія управління» і є складовою наукових тем:

- «Зелене» зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення (державний реєстраційний номер 0122U202055, термін 12.2022-11.2024), де автором запропоновано розробку функціонально-системної характеристики «гуманітарно-економічного коридору туризму», яка інтегрує економічний, інституційний, гуманітарний, реабілітаційний, екологічний, культурно-антропологічний та безпековий блоки в єдину стратегію розвитку туризму в соціально-економічній системі України.

- Моделі цифровізації та інноваційного зростання економіки України в умовах глобальної конкуренції (державний реєстраційний номер 0126U002558, термін 03.2026-03.2030), де автором обґрунтовано доцільність інтеграції в модель «тактичного розвитку туризму гірських територій» цифрових інструментів (зокрема, QR-паспортів туристичних атракцій, маршрутів) для систематизації недооцінених ресурсів громад та створення доказової бази для прийняття управлінських рішень.

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконане автором самостійно. Основні теоретичні положення та розробки, які характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення його результатів, одержані дисертантом особисто. У спільно опублікованих працях є значний

внесок здобувача. У дисертації відображені лише ті положення з опублікованих спільно праць, які є особистим внеском здобувача.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів. Основні результати наукового дослідження отримані здобувачем, сформульовані висновки та розроблені практичні рекомендації є належним чином теоретично обґрунтованими, методично виваженими та достовірними. Достовірність забезпечується використанням комплексного підходу до дослідження, застосуванням сучасних загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, а також широкої та репрезентативної інформаційної бази.

Інформаційною основою дослідження стали фундаментальні й прикладні праці українських та зарубіжних учених з проблем розвитку туризму, регіональної економіки, сталого розвитку та функціонування соціально-економічних систем; офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, Державного агентства розвитку туризму України; статистичні та аналітичні матеріали міжнародних організацій, зокрема Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), World Tourism Organization (UN Tourism), European Commission; наукові публікації у вітчизняних фахових виданнях і виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних; матеріали аналітичних веб-платформ, а також результати власних соціологічних опитувань, аналітичних узагальнень і розрахунків автора.

Наукова новизна і теоретичне значення отриманих результатів. Полягає в тому, що в дисертації розроблено та науково обґрунтовано теоретичні засади, методичне підґрунтя, концептуальні підходи, моделі і тактичні дії щодо розвитку туризму як інтегрованої складової соціально-економічної системи гірських територій України задля забезпечення її стійкості та ефективності.

Найбільш суттєвими положеннями, що визначають наукову новизну дисертаційної роботи, є наступні:

вперше:

- обґрунтовано введення поняття «гуманітарно-економічний коридор туризму» як територіально-просторової системи взаємопов'язаних регіонів (депресивних, транзитних і приймаючих), у межах якої туристична діяльність передбачає перерозподіл фінансових, людських і соціальних ресурсів, сприяє відновленню територій, підтримці місцевих громад та поліпшенню економічної стійкості в умовах воєнних і посткризових трансформацій. Розробка функціонально-системної характеристики зазначеного коридору інтегрує економічний, інституційний, гуманітарний, реабілітаційний, екологічний, культурно-антропологічний та безпековий блоки в єдину стратегію управління.

удосконалено:

- систему оцінювання розвитку туризму для територіальних громад гірських регіонів, яка інтегрує п'ять міждисциплінарних груп показників: економічні, соціокультурні, інфраструктурні, природно-екологічні та інноваційні. На відміну від існуючих дана система оцінювання враховує специфічні географічні, транспортні та демографічні обмеження гірських регіонів, а також виклики воєнного часу, що дозволяє здійснювати ефективний

моніторинг навіть в умовах фрагментарності або обмеженості офіційної державної статистики. Прикладне значення результатів полягає у створенні практичного інструментарію, що надає змогу територіальним громадам обґрунтовувати інвестиційну привабливість туристичних проєктів та формувати стратегічні рішення на основі поєднання офіційних даних, анкетування та локальної аналітики;

- комплексну методологію стратегічного планування розвитку туризму на гірських територіях, що інтегрує економічні, екологічні та інституційні інструменти управління в єдину систему прийняття рішень. На відміну від існуючих методологій науково обґрунтовано використання 1) «фільтра пріоритетності» - багатокритеріальної методики оцінювання, яка дозволяє об'єктивно відбирати найефективніші стратегічні напрями розвитку, мінімізуючи ризики прийняття рішень, орієнтованих виключно на короткострокову вигоду; 2) економічної моделі «Квадрант стратегічної селекції» - яка класифікує гірські громади за рівнем їхнього природного потенціалу та готовністю стейкхолдерів, що дозволяє диференціювати управлінські стратегії та пріоритети інвестування для кожного типу території; 3) концепцію «Преміального обмеження» - що трансформує екологічні заборони (статус об'єктів природно-заповідного фонду) на конкурентну перевагу через створення ексклюзивних високовартісних туристичних продуктів. Запропонована методологія, на відміну від існуючих дозволяє комплексно оцінює здатність туристичних дестинацій до адаптації та впровадження нових технологій.

- модель «тактичного розвитку туризму гірських територій» (на засадах концепції «тактичний урбанізм» (Tactical Ruralism)), яка на відміну від існуючих моделей трансформує підхід до управління галуззю від капіталомістких довгострокових проєктів до системи гнучких, інклюзивних інтервенцій швидкого реагування («quick wins»). Автором обґрунтовано доцільність інтеграції в цю модель цифрових інструментів (зокрема, QR-паспортів туристичних атракцій, маршрутів тощо) для подальшої систематизації недооцінених ресурсів територіальних громад гірських територій та створення доказової бази для прийняття управлінських рішень.

набуло подальшого розвитку:

- теоретичне узагальнення побудови матриці взаємодії компонентів соціально-економічної системи гірських територій з туристичною складовою. Цей інструмент систематизує багатофакторні зв'язки між економічними суб'єктами, соціокультурними елементами, інфраструктурою та екологічними показниками, дозволяючи ідентифікувати точки перетину та наслідки управлінських рішень для сталого розвитку гірських територій. Прикладне значення отриманого результату полягає у можливості використання запропонованої матриці як методологічного підґрунтя для розробки комплексних регіональних стратегій розвитку з урахуванням мінімізації ризиків та ефективнішого управління туристичними потоками в умовах обмежених ресурсів гірських територій;

- комплексний підхід до оцінювання розвитку туризму, систематизованого у вигляді матриці показників, яка інтегрує вісім ключових підходів: глобально-системний, мікроекономічний, соціально-економічний, поведінково-антропологічний, екологічно-стійкий, цифровий, регуляторно-інституційний та безпековий. Особливістю підходу є забезпечення багатовимірної діагностики туристичного сектору, що дозволяє враховувати не лише традиційні економічні показники, а й такі специфічні, зокрема: рівень автентичності, вплив штучного інтелекту та рівень безпекових ризиків. Прикладне значення отриманого результату полягає у створенні універсального методологічного інструментарію, який дозволяє органам управління та суб'єктам господарювання здійснювати обґрунтований моніторинг туристичних дестинацій, зокрема гірських територій. Розроблена методика надає змогу не лише оцінювати поточний стан розвитку туризму, а й прогнозувати тенденції його розвитку та формувати стратегічні рішення щодо підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах динамічних зовнішніх викликів.

- науково-методичний підхід до оцінювання туристичного потенціалу гірських територіальних громад в умовах обмеженості офіційної статистичної інформації. На відміну від існуючих інтегрована система моніторингу базується на поєднанні кількісних та якісних даних, отриманих через структуроване анкетування представників місцевих стейкхолдерів. Цей підхід дозволяє ідентифікувати приховані дисбаланси розвитку, зокрема розрив між високим природно-ресурсним потенціалом громад та низьким рівнем інституційної, інфраструктурної та інноваційної спроможності. Запропонований підхід надає територіальним громадам практичний інструментарій для стратегічного планування, що дозволяє обґрунтовувати інвестиційні рішення та залучати грантові ресурси на основі реальних потреб і специфіки гірських територій.

- класифікація територіальних громад гірських регіонів на просторові хаби-лідери та аутсайтери, на основі диференціації їх внеску у формування туристичного збору за 2021–2024 роки, що дало змогу виявити нерівномірність інституційної та фінансової спроможності територій у межах одного регіону. Прикладне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні стратегічних пріоритетів повоєнного розвитку, які базуються на конкурентних перевагах (бальнеологічний потенціал, логістична доступність; ефект агломерації тощо). Це дозволяє органам місцевого самоврядування формувати адресні стратегії управління, спрямовані на посилення економічної стійкості гірських територій та їх успішну реінтеграцію в оновлені туристичні мережі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці комплексу науково-прикладних рекомендацій, щодо визначення стратегічних пріоритетів розвитку туризму на гірських територіях. Ключові положення, пропозиції та рекомендації дисертаційної роботи мають прикладну значущість, пройшли апробацію та впроваджені у практичну діяльність:

- Управління туризму та курортів, Закарпатська обласна військова адміністрація (довідка №01-05/179 від 21.04.2026 р.) - використано пропозиції щодо переходу від оцінки туризму виключно за кількісними показниками

потоків до аналізу реального економічного ефекту стали основою для перегляду регіональних підходів до стратегічного планування.

- Колочавська сільська рада (довідка №05-01/135-26 від 23.03.2026 р.) - результати дисертаційної роботи використано при розробці стратегічних засад управління туристичним сектором Колочавської територіальної громади. Науково-методичні рекомендації автора щодо побудови моделі партнерського управління в умовах природоохоронних обмежень, накладених діяльністю НПП «Синевир», стали основою для реформатування взаємодії між місцевим самоврядуванням, бізнесом та громадським сектором.

- Богданська сільська рада Рахівського району Закарпатської області (довідка №682/01 від 16.04.2026 р.) - наукові розробки щодо створення систем управління туристично-економічним розвитком були використані Богданською територіальною громадою для формування стратегічних планів. Запропонована автором методика переходу до системної моделі розвитку дозволила оптимізувати використання наявного природно-ресурсного потенціалу, зокрема територій, суміжних із Карпатським біосферним заповідником.

- Місцева асоціація органів місцевого самоврядування «ТеРА» - (довідка №1/2026 від 30.04.2026 р.) – впроваджено запропоновані моделі міжмуніципальної кооперації, що дозволило об'єднати зусилля Буштинської, Драгівської, Колочавської, Синевирської громад для подолання обмеженості ресурсів та формування спільного економічного простору.

Окремі положення дисертаційної роботи, зокрема щодо механізмів капіталізації культурних ресурсів у туристичній галузі отримали міжнародну апробацію у межах викладацької діяльності. Зокрема, у межах навчального курсу Grassroots Institute (Канада, 2024 р.) автором було розроблено та представлено лекцію на тему "Традиції та маркетинг: як культурні практики формують бренд пасторальних спільнот", де обґрунтовано методологію перетворення локальних культурних практик на інструмент формування доданої вартості туристичного продукту гірських територій.
<https://grassrootsinstitute.ca/courses/p-001.php>

Повнота опублікованих результатів дисертації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації відображені у 15 публікаціях, а саме: 1 стаття у виданні індексованому міжнародною наукометричною базою Scopus, 12 статей у наукових фахових виданнях України; 2 праці апробаційного характеру – у збірниках матеріалів доповідей наукових конференцій.

Відомості про апробацію результатів. Основні положення дисертаційної роботи доповідались, обговорювались та отримали схвалення на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання екології, бджільництва та економіки збалансованого природокористування», присвяченої 70-річчю від дня народження д.б.н., проф. В.А. Соломахи (м. Київ, 9–10.09.2025 р.) та міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики» (м. Ужгород, 22-23 квітня 2026 р.).

Загальний висновок. Дисертаційна робота здобувача Ковалю Олександра Дмитровича на тему: «Розвиток туризму в соціально-економічній системі

гірських територій України» є завершеною науковою працею, в якій вирішено наукову проблему – розроблено та науково обґрунтовано теоретичні засади, методичне підґрунтя, концептуальні підходи, моделі і тактичні дії щодо розвитку туризму як інтегрованої складової соціально-економічної системи гірських територій України задля забезпечення її стійкості та ефективності.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація «Розвиток туризму в соціально-економічній системі гірських територій України» відповідає паспорту спеціальності 051 «Економіка», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та вимогам Постанови КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44 та Наказу МОН «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40.

Дисертація Ковалю Олександра Дмитровича на тему: «Розвиток туризму в соціально-економічній системі гірських територій України» рекомендується до подання до разової спеціалізованої вченої ради для захисту на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Результати відкритого голосування розширеного засідання кафедри економіки та фінансів ВНЗ «Національна академія управління» від 01 липня 2026 року, протокол № 12 щодо затвердження висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації:

РЕЗУЛЬТАТИ ГОЛОСУВАННЯ:

«ЗА» – 14;

«ПРОТИ» – немає;

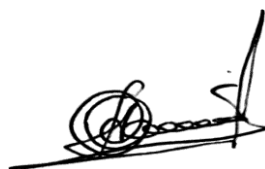
«УТРИМАЛИСЬ» – немає;

«НЕ ГОЛОСУВАЛИ» – немає.

Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації прийнято одногolosно.

Головуючий

Завідувач кафедри економіки та фінансів
ВНЗ «Національна академія управління»
д.е.н., проф.

Петро ОВЧАР